

جمستان

جمستان

سرگذشت جنبش اسلام‌گرای عراق

۱۳۹۵ - ۱۲۹۵

دکتر سید علی مؤمن

سرشناسه: مؤمن، سیدعلی، ۱۳۴۲-

عنوان و نام پدیدآور:

جمروستان: سرگذشت جنبش اسلام‌گرای عراق ۱۳۹۵ - ۱۲۹۵/سیدعلی مؤمن.

مشخصات نشر: تهران، لوگوس، ۱۴۰۲

مشخصات ظاهری: ۴۱۲ص.

شابک: ۵-۲۲-۵۶۱۳-۶۲۲-۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه

موضوع:

حزب‌های سیاسی -- عراق -- تاریخ -- قرن ۲۰ م

جنبش‌ها و قیام‌ها -- عراق -- تاریخ

عراق -- تاریخ -- قرن ۲۰ م -- جنبش‌های اسلامی

عراق -- سیاست و حکومت -- قرن ۲۰ م.

رده‌بندی کنگره: DS۷۹/۶۵

رده‌بندی دیویی: ۹۵۶/۷۰۴۴۳

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۹۴۰۲۷۳۳

جمروستان: سرگذشت جنبش اسلام‌گرای عراق

دکتر سید علی مؤمن

طراح جلد: سید مهدی حسینی

شمارگان:	شابک:	چاپ اول:
۳۰۰	۹۷۸-۶۲۲-۵۶۱۳-۲۲-۵	۱۴۰۲

برای اطلاعات بیشتر کد فوق را اسکن کنید و به وبسایت نشر لوگوس بروید.

قیمت: ۴۲۰۰۰۰ تومان

تمامی حقوق این اثر محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد آن کلاً یا جزئاً، به هر شکل اعم از چاپ، فتوکپی، اسکن، صوت، تصویر یا انتشار الکترونیک بدون اجازه مکتوب از نشر لوگوس ممنوع است.

ایمیل: info@irlogos.com

تماس با مرکز پخش: ۰۹۰۲ ۱۵۴ ۰۰۴۲

فروشگاه برخط لوگوس: www.irlogos.com

فهرست

سخن آغازین.....	۱۱
فصل اول: پیدایش جنبش اسلام‌گرای معاصر در عراق.....	۱۷
ریشه‌های جنبش اسلام‌گرای معاصر عراق.....	۱۹
جنبش نوظهور بیداری اسلامی.....	۲۷
تمایل اسلام‌گرایان برای ایجاد تشکیلات.....	۳۰
۱ - جماعت اخوان المسلمین:.....	۳۱
۲ - حزب التحریر:.....	۳۴
۳ - گروه‌های کوچک شیعه:.....	۳۵
انگیزه‌های ظهور جنبش اسلامی تحول‌گرای شیعه.....	۳۷
فصل دوم: ظهور مکتب حزب دعوت اسلامی.....	۴۹
پاسخ به نیازهای جامعه شیعه.....	۵۱
نشست تأسیس حزب دعوت اسلامی در نجف.....	۵۲
مؤسسان حزب دعوت اسلامی.....	۵۶
همکاران دوره تأسیس.....	۶۲
نقش آیت‌الله صدر در رهبری حزب دعوت اسلامی.....	۷۰
هویت اجتماعی حزب دعوت اسلامی.....	۷۶
قدرت اعضای جوان حزب دعوت در ایجاد تحول.....	۸۰
موانع گسترش حزب دعوت اسلامی.....	۸۵
فصل سوم: قدرت‌آزمایی جنبش اسلامی.....	۸۹
جمهوری عبدالکریم قاسم.....	۹۱
مرجعیت آیت‌الله حکیم.....	۹۶
جامعه روحانیت نجف اشرف.....	۹۹

۱۰۳	مواضع تشکل های اسلامی.....
۱۱۳	درگیری حاکمان.....
۱۱۵	ایدئولوژی دولت عبدالسلام عارف.....
۱۱۸	حضور امام خمینی در نجف اشرف.....
۱۲۲	در جستجوی جنبش های اسلامی.....
۱۲۵	تبعات شکست بزرگ اعراب در جنگ شش روزه.....
۱۲۷	مؤلفه های قدرت جریانات اسلامی.....
۱۳۳	نگرانی غرب از قدرت یابی جریان اسلامی.....
۱۴۱	فصل چهارم: رژیم بعث و رویارویی با جریان اسلامی.....
۱۴۳	حزب بعث: جایگزین.....
۱۴۸	آغاز رویارویی: کش و قوس ها.....
۱۵۵	تشدید تهاجم علیه نجف.....
۱۶۴	ارتحال آیت الله حکیم.....
۱۶۷	اجرای نقشه نابودی جریان اسلام گرا توسط رژیم بعث.....
۱۷۶	استراتژی دفاع.....
۱۸۰	قیام نجف در اربعین حسینی.....
۱۸۵	فصل پنجم: انقلاب اسلامی ایران و واکنش عراقی ها.....
۱۸۷	پیروزی انقلاب اسلامی ایران.....
۱۹۵	واکنش رژیم بعث.....
۲۰۲	آیت الله صدر و آماده سازی قیام.....
۲۰۵	۱ - مرجعیت آیت الله صدر.....
۲۰۶	۲ - تشکیلات اسلامی.....
۲۰۸	۳ - مردم انقلابی و مذهبی.....
۲۱۱	قیام رجب: آغازگر قیام آیت الله صدر.....
۲۱۶	ورود حزب دعوت اسلامی به مرحله برخورد علنی.....

۲۲۱ کودتای جدید صدام حسین
۲۲۴ اقدامات پیشگیرانه رژیم
۲۲۹ قانونمند کردن نابودی حزب دعوت اسلامی
۲۳۱ اعدام آیت الله صدر

فصل ششم: اقدامات متقابل رژیم و اسلام گرایان..... ۲۳۷

۲۳۹ وظایف جدید جنبش اسلام گرای عراق
۲۴۱ بازگشت رژیم به سیاست تبعید.....
۲۴۲ ۱ - جنبه سیاسی تبعیدها:
۲۴۴ ۲ - جنبه تاریخی و قانونی تبعیدها:
۲۴۷ ۳ - جنبه اقتصادی تبعیدها:
۲۴۹ ۴ - جنبه اجتماعی تبعیدها:
۲۵۰ دسته بندی های جدید تشکل های اسلامی
۲۵۸ جنگ رژیم بعث علیه جمهوری اسلامی ایران
۲۶۴ اعدام های دسته جمعی
۲۷۱ جنگ رسانه ای و تبلیغاتی رژیم
۲۷۲ ۱ - مزدور بودن اسلام گرایان:
۲۷۴ ۲ - تروریست بودن اسلام گرایان:
۲۷۴ ۳ - فرقه گرایی و دین فروشی:
۲۷۵ ۴ - فروپاشی جنبش اسلامی:

فصل هفتم: چالش وحدت گروه های جنبش اسلامی..... ۲۷۹

۲۸۱ تلاش ها و ایده ها
۲۸۳ جامعه روحانیت مجاهد عراق
۲۸۶ مجلس اعلای انقلاب اسلامی عراق
۲۸۹ تصمیمات متقابل دولت بعث
۲۹۸ حوادث کویت و توطئه رژیم بعث

نشانه‌های یک جهش جدید..... ۳۰۲

۱- کنفرانس بین‌المللی بررسی جنایات رژیم صدام:..... ۳۰۲

۲- کنگره نخبگان اسلام‌گرای عراقی:..... ۳۰۲

۳- کنگره‌های حزب دعوت اسلامی:..... ۳۰۳

۴- تحركات جدید اسلام‌گرایان سنی:..... ۳۰۴

۵- تحركات عشایر عراق:..... ۳۰۵

۶- دوره ششم مجلس اعلاى انقلاب اسلامى عراق:..... ۳۰۶

ارتباطات جنبش اسلامى..... ۳۰۸

امكان مصالحه میان جریان اسلام‌گرای شیعه و رژیم بعث..... ۳۱۱

رهبری جنبش اسلام‌گرای عراق..... ۳۱۶

فصل هشتم: مبارزه مسلحانه: آخرین گزینه..... ۳۲۵

انگیزه‌های مبارزه مسلحانه..... ۳۲۷

رژیم صدام، آغازگر معرکه..... ۳۳۰

اقدامات مشترک برای هدف قرار دادن جنبش اسلامی..... ۳۳۶

تشکل‌های نظامی جنبش‌های اسلامی عراق..... ۳۳۷

حذف اسلام‌گرایان از نیروهای مسلح عراق..... ۳۴۴

تلاش برای سرنگونی رژیم و ترور صدام..... ۳۴۶

فصل نهم: پایان حکومت بعث..... ۳۵۱

ویژگی‌های مرحله رویارویی..... ۳۵۳

قیام شعبان ۱۳۶۹ ش..... ۳۵۸

سال‌های خاکستر..... ۳۶۰

سرنگونی رژیم ۱۳۵۰ ساله..... ۳۶۴

شوک تاریخ..... ۳۶۸

عراق پنجم و جمهوری سوم..... ۳۷۴

حزب بعث پان‌عرب سنی و حزب دعوت اسلامی شیعه..... ۳۷۹

ضمیمه: آمار ادیان، مذاهب و اقوام جمعیت عراق، ۳۸۳

بر اساس برآورد سال ۱۴۰۰ ش (عدد‌ها به هزار) ۳۸۳

فهرست منابع ۳۸۵

سخن آغازین

جنبش اسلام‌گرای عراق همواره پدیده‌ای ریشه‌دار در ساختار اجتماعی این کشور بوده است. عراق از گذشته‌های دور شاهد دگرگونی‌ها، کودتاها و قیام‌های اصلاح‌گرایانه بوده و جنبش اسلام‌گرای معاصر در این کشور، امتداد طبیعی همین واقعیت‌ها است؛ چرا که بر سازنده دوره مهمی از تاریخ طولانی نهضت اسلامی بوده است؛ نهضتی که پرچم آن با خون، اشک و قلم ملت عراق برافراشته شد.

مراد ما از جنبش اسلام‌گرا، مجموعه نهادها و تلاش‌هایی است که مرجعیت دینی، گروه‌ها و مؤسسات اسلامی شامل می‌شود. هدف این مجموعه دستیابی به عدالت اجتماعی، حقوق ملت، رهایی از بیگانگان، و برپایی حکومت اسلامی و پیاده ساختن احکام شریعت اسلامی در جامعه صورت گرفته است.

اثر حاضر تلاشی برای شناساندن اندیشه، پیشینه تاریخی و پیچیدگی‌های جنبش اسلام‌گرای معاصر عراق در یک قرن، از دهه دوم قرن بیستم میلادی و تا دهه اول قرن بیست و یکم (۱۲۹۵-۱۳۹۵ ش) است؛ قرنی منحصربه‌فرد با فراز و نشیب‌ها و درگیری‌های دامنه‌دار که هر کدام به‌تنهایی ملامت از اتفاقات و مسائل پیچیده و مختلف بوده است.

این کوشش پژوهشی از آنجاکه به تاریخ عینی و همچنین حقایق و پیچیدگی‌های تاریخی می‌پردازد، اثری ویژه است. در بررسی جنبش اسلامی در تاریخ سیاسی معاصر عراق، آثار قابل ملاحظه‌ای انتشار نیافته و از این‌رو در راستای تألیف اثر حاضر تلاش بسیاری صرف پیگیری و جستجو در منابع عربی، انگلیسی و فارسی، چاپی و خطی در مدت هفت سال شده و علاوه بر آن، گفتگوهای فراوانی با چهره‌های باسابقه، رهبران و فعالان اسلام‌گرای عراقی و غیرعراقی صورت گرفته و از شخصیت‌هایی که در خلق رخدادها مؤثر بوده‌اند و یا در دل وقایع حضور داشته‌اند، برای روایت دقیق‌تر تاریخ سیاسی عراق استفاده

شده است.

یکی از مهم‌ترین انگیزه‌هایی که نگارنده را وادار ساخت وارد این کارزار شود، فضای مه‌آلودی است که بر تاریخ، اندیشه و دیگر حقایق جنبش اسلام سیاسی در عراق سایه افکنده است. به امید آنکه این اثر برای اصلاح تفکرات نادرست و رویکردهای تحلیلی غیرعلمی در این زمینه راهی بگشاید. جنبش اسلام‌گرای عراق گرچه از پیشینه تاریخی و فکری ارزشمندی برخوردار است و علاوه بر آن دارای گستردگی و تأثیرگذاری عمیق بر عراق و دیگر کشورهای اسلامی است، اما به تناسب اهمیت و ارزشمندی خود مورد توجه و اهتمام پژوهشگران قرار نگرفته است.

از آنجاکه رقابت‌های سخت و پیچیده، همچنان میان طرف‌های داخلی و خارجی در عراق با هدف تعیین هویت عقیدتی و اجتماعی عراق امروز در جریان است، انگیزه دیگر نویسنده، تلاش در جهت تبیین هویت عقیدتی و اجتماعی این کشور و روشن ساختن جایگاه اسلام در تحولات و جنبش‌های پیشین و معاصر جامعه عراق است که بر این اساس به طور ویژه بر جایگاه اسلام‌گرایان در سپهر سیاسی این کشور تمرکز خواهد کرد.

گرچه بازه زمانی موضوعات این کتاب، بیشتر مرتبط با سال‌های قرن بیستم میلادی است، اما از این میان تمرکز بیشتر بر رویدادها و رویکردهای فکری در میانه سال‌های ۱۳۳۶ تا ۱۳۹۵ هجری شمسی است. انتخاب این بازه زمانی به عوامل مختلفی اتکا دارد که روشن‌ترین آنها نقطه عطف مهمی است که در سال ۱۳۳۶ش به ضعف و عدم انسجام ۳۵ ساله جریان اسلام سیاسی در عراق پایان داد و به شکلی بی‌سابقه امکان بازسازی آن را فراهم ساخت و اسلام سیاسی در قامت یک جریان ایدئولوژیک، فقهی، فکری، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی با نام حزب

دعوت اسلامی سر برآورد. سال مذکور، علاوه بر این، نشانه‌هایی از تغییر سیاسی را در چهره خود آشکار ساخت که سرانجام در سال ۱۳۳۷ به سرنگونی حکومت پادشاهی در عراق انجامید.

۶۵ سال پس از آن آغاز دوباره، یعنی در سال ۱۳۹۵، نخستین نشانه‌های وضعیت جدید در جنبش اسلام‌گرای عراق نمایان شد. پس از سقوط تاریخی رژیم بعث در عراق، شرایطی متفاوت با گذشته عیان شد که تلاش برای رشد در عرصه‌های گوناگون و همچنین ورود جنبش اسلامی به آستانه مرحله‌ای تازه، از ویژگی‌های آن است.

این کتاب به نه فصل تقسیم شده است.

فصل اول تحت عنوان: «پیدایش جنبش اسلام‌گرای معاصر در عراق» به مسائلی همچون ریشه‌های جنبش، گروه‌های پیش‌کسوت سنی و شیعه و انگیزه‌های ظهور جنبش اسلام‌گرای شیعه تحول‌گرا پرداخت.

فصل دوم: «تأسیس حزب دعوت اسلامی»، موضوعاتی همچون پاسخ تأسیس حزب دعوت اسلامی به نیازهای جامعه شیعه و مؤسسان اعضای و فعالان دوره‌های اولیه حزب را بررسی کرد.

در فصل سوم: «زورآزمایی جنبش اسلام‌گرا»، عملکرد رژیم جمهوری، مرجعیت آیت‌الله حکیم، مواضع گروه‌های اسلامی نسبت به حضور امام خمینی در نجف و مؤلفه‌های قدرت گروه‌های اسلام‌گرا مورد بحث قرار گرفت.

فصل چهارم: به مرحله کودتای رژیم بعث و رویارویی آن با جریان اسلام‌گرایی پرداخت.

فصل پنجم: موضوع انقلاب اسلامی ایران و واکنش عراقی‌ها نسبت به آن را

مطرح کرد. این مرحله شاهد قیام آیت‌الله صدر و ورود حزب دعوت به مرحله برخورد علنی با رژیم و سپس اعدام آیت‌الله صدر بود. و در ادامه این مرحله آتشین. فصل ششم: به اقدامات متقابل رژیم و اسلام‌گرایان، اعدام‌های دسته جمعی، تبعید عراقی‌های ایرانی‌الاصول، جنگ رژیم بعث علیه جمهوری اسلامی ایران پرداخت.

فصل هفتم: چالش وحدت گروه‌های جنبش اسلامی در چارچوب جامعه روحانیت مجاهد و مجلس اعلاى انقلاب اسلامی عراق، همچنین جهش جدید جنبش اسلام‌گرای عراق را بررسی کرد.

فصل هشتم: به موضوع مبارزه مسلحانه شاخه‌های نظامی جنبش اسلام‌گرا علیه رژیم بعث اختصاص داد. در این فصل انگیزه‌های مبارزه مسلحانه و اقدامات متقابل خونین رژیم برای حذف اسلام‌گرایان از نیروهای مسلح و تلاش برای سرنگونی رژیم و ترور صدام و همکاری نظامی اسلام‌گرایان عراقی با نیروهای نظامی ایرانی مورد بحث و بررسی قرار گرفت.

و در فصل نهم: به پایان حکومت بعث، سرنگونی رژیم ۱۳۵۰ ساله که شوک تاریخ عراق محسوب می‌شود و نقش احزاب اسلامی شیعه در رهبری عراق جدید پرداخته شد.

در اینجا لازم می‌دانم از همکاران گرامی ام که مرا در نگارش و آماده‌سازی این اثر یاری کردند، به ویژه خانم وحیده گل‌زاده، آقای حسن اجرایی، سید عدنان حسینی و دکتر میثم ایرانی، تشکر کنم.

سید علی مؤمن

ش ۱۴۰۲ هـ.